

УДК: 94(477.85)«1775/2025»=161.2(045)

© Штефан Пуріч* (Сучава, Румунія)

АНЕКСІЯ БУКОВИНИ — СУБ'ЄКТИВНІ РОЗДУМИ ЧЕРЕЗ 250 РОКІВ ПРО ЦЮ ПОДІЮ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Стаття присвячена аналізу політико-правових та культурно-цивілізаційних наслідків анексії Буковини Австрійською імперією у 1775 році. Зроблено спробу критично осмислити історіографічну та дипломатичну термінологію, пов'язану з цим процесом, і обґрунтовано вживання терміна «анексія» як найбільш адекватного з огляду на односторонність дій Австрії, відсутність волевиявлення Молдавського князівства та примусово-договірний характер угоди з Османською імперією.

У культурному аспекті акцент зроблено на формуванні мультикультурного простору регіону в межах Габсбурзької монархії, що зумовило взаємодію різних етнічних, релігійних і мовних спільнот. Розглянуто модернізаційні практики, запроваджені австрійською адміністрацією, та їхній вплив на формування унікальної культурної ідентичності Буковини.

Анексія Буковини 1775 року мала далекосяжні наслідки, що виходять за межі політико-правового дискурсу. Це була подія, що започаткувала глибоку трансформацію соціальних структур, культурної динаміки й політичної уяви регіону. Буковина перетворилася на приклад успішної, хоча й неоднозначної інтеграції периферійної території до складу імперії з модернізаційними практиками.

Ключові слова: Буковина, Австрія, «анексія», румуни, українці, німці.

Stefan Purici (Suceava, Romania)

THE ANNEXATION OF BUKOVINA — SUBJECTIVE THOUGHTS 250 YEARS LATER ABOUT THIS EVENT AND ITS CONSEQUENCES

Abstract. The article, dedicated to the 250th anniversary of the Austrian Empire's annexation of Bukovina in 1775, analyses the historical, legal, and cultural consequences of this event.

The author examines the terminology related to the events of 1774–1775, including «annexation», «cession», «acquisition», «occupation», and «conquest», arguing that «annexation» is the most accurate term due to the coercive nature of Austria actions, backed by military presence and diplomatic pressure on the Ottoman Empire.

The annexation occurred without consultation with the Moldavian Principality, highlighting its unilateral nature. The cultural consequences of the annexation were significant: Bukovina transformed into a multinational region where Romanians, Ukrainians, Germans, Jews, and others coexisted. The Habsburg administration modernised the area, introducing reforms in education, infrastructure, and the economy that fostered multiculturalism. Romanians preserved their Orthodox and linguistic identity, while Ukrainians experienced a national revival.

Germans introduced Western European norms, and Jews created a vibrant cultural hub, particularly through literature and education. Chernivtsi became known as the «Little Vienna» and the «Jerusalem on the Prut». The multi-layered cultural heritage created during the Austrian period continues to shape regional identity today, as evidenced by the preservation of architectural landmarks, educational institutions, and interethnic cooperation patterns that have survived political upheavals and border changes throughout the 20th and 21st centuries. The annexation shaped Bukovina, unique cultural identity, blending Eastern traditions with Western modernism, and continues to influence its regional heritage and interethnic relations to this day.

Keywords: Bukovina, Austria, «annexation», Romanians, Ukrainians, Germans.

* д.і.н., професор, проректор з іміджу університету, міжнародних зв'язків та європейського розвитку Сучавського університету «Штефан чел Марє».

Doctor of History, Professor, Vice-Rector for University Image, International Relations and European Development, Stefan cel Mare University of Suceava.

orcid.org/0000-0003-1217-4027

e-mail: stefanp@atlas.usv.ro

У травні 2025 року виповнилося чверть тисячоліття з того дня, коли Австрійська імперія приєднала до себе територію на схід від Карпат, відокремлену від Молдавського князівства. Незважаючи на те, що ця територія була частиною Молдавського князівства, ні господар Молдавії, ні боярська рада, ні населення країни не були ні проінформовані, ні залучені до переговорів, які велися безпосередньо між Австрією та Османською імперією за пасивного спостереження з боку Російської імперії. Варто зазначити, що на початку модерної епохи територія держави асоціювалася, як і в середньовіччі, більшою чи меншою мірою з приватною власністю монарха тієї чи іншої держави. Відповідно до цього уявлення про державну територію як про спадщину глави держави, було зафіксовано багато випадків, коли територія однієї держави продавалася іншій, передавалася як посаг чи управлялася за бажанням правлячого монарха¹. З огляду на вищесказане, спочатку ми проаналізуємо терміни, що стосуються подій 1774–1775 років, які зустрічаються в спеціалізованій літературі, та оцінимо їхню відповідність історичним реаліям другої половини XVIII століття.

Анексія як стандартний термін

Спеціалізовані словники визначають анексію як розширення суверенітету над територією шляхом включення її до складу держави², або як набуття права власності на територію (яка раніше перебувала під суверенітетом іншої держави) через односторонній акт привласнення з боку держави-завойовниці³. Зазвичай, але не завжди, анексія слідує за територіальним завоюванням. Протягом століть анексія була типовою рисою міжнародних відносин і традиційно вважалася прийнятним і законним способом набуття території. Історично анексія (повна чи часткова) вважалася доречною лише після успішного завоювання і, відповідно, не могла відбуватися під час триваючого конфлікту. У сучасному міжнародному праві анексія після завоювання більше не вважається прийнятною. Однак за відсутності успішного опору інших держав вона має практичний ефект передачі території⁴.

Отже, анексія розуміється як формальний акт включення території до іншої політичної одиниці, часто односторонній або здійснений під примусом, з укладенням міжнародної угоди або без неї. Наприклад, восени 1774 року габсбурзькі війська окупували значну частину півночі Молдавського князівства під приводом захисту своїх кордонів і запобігання розширенню Російської імперії. Османська імперія, сюзерен Молдавії⁵, була змушена поступитися цією територією за Константинопольською конвенцією (7 травня 1775 року). Дії Австрії були радше опортуністичною акцією, що використовувала слабкість Османської імперії, ніж відповіддю на будь-які вимоги молдавських еліт чи результатом взаємної угоди між Австрією та Молдавським князівством. Для послідовного опису подій 1774–1775 років термін «анексія» здається досить відповідним, оскільки він відображає односторонній характер дій Австрії, заснованих на військовій присутності та дипломатичному тиску на ослаблену Османську імперію. Цей термін широко використовується в історіографії та відповідає сприйняттю габсбурзького експансіонізму.

Альтернативні терміни

Для опису акту, що відбувся в 1775 році, в сучасній і новітній історіографії часто використовувалися альтернативні терміни для «анексії». Варто зазначити, що в середньовічну та ранньомодерну епохи застосовувалися різні способи набуття території, серед них цесія, купівля, дарування, окупація, накопичення (зокрема через колонізацію), завоювання чи підкорення та прескрипція⁶. Далі ми розглянемо деякі з цих термінів, враховуючи, що поняття «дарування», «накопичення» та «узурпація» не є доречними та не використовувалися дослідниками для характеристики включення молдавської території до складу Австрійської імперії.

Одним із термінів, який часто використовується, особливо австрійськими та німецькими істориками, є **цесія** (поступка), зазначаючи, що Османська імперія поступилася Буковиною Австрійській імперії. У міжнародному праві цесія є похідним способом набуття території державою. Зазвичай цесія закріплюється міжурядовим договором, що становить формальну процедуру зміни суверенітету над територією⁷, на відміну від насильницької анексії без формалізації договором. Цесія може здійснюватися шляхом купівлі, обміну, дарування, приданого, добровільного об'єднання чи іншого добровільного способу, або бути результатом застосування сили проти держави, що поступається територією. Останній метод вважається незаконним у міжнародному праві⁸. Автори, які використовують цей термін, прагнуть підкреслити, що в 1775 році Османська імперія технічно поступилася молдавською територією Австрії під дипломатичним тиском, що передбачає законний

трансфер на основі формальної угоди між двома сторонами. Однак цесія передбачає добровільний акт, тоді як османів змусили поступитися австрійцям регіоном після поразки у російсько-турецькій війні. Молдавське князівство, яке було безпосередньо зачеплене, не мало жодного голосу, що підриває доречність використання названого терміна в цьому конкретному випадку. Отже, можна зробити висновок, що для акту 1775 року термін «цесія» є частково доречним, применшуючи примусовий характер передачі території та будучи менш точним, ніж «анексія».

Термін **придбання** часто використовується, щоб уникнути слів «анексія» чи «окупація» та сформулювати більш нейтральну ідею, згідно з якою Буковину було придбано Австрією в Османській імперії. Будучи досить розмитим і без різких конотацій, цей термін може бути доречним для розгляду подій з точки зору стратегічної мети Австрії захиститися від царя та султана. З погляду розуміння того, як північно-західна частина Молдавського князівства була відокремлена від решти території князівства та включена до австрійських володінь, термін «придбання» є нечітким і залишає в тіні спосіб, у який регіон було взято (за допомогою військової сили та дипломатичних зусиль) і спірний характер цього акту.

Окупація означає тимчасовий контроль над територією іноземною силою, часто без формального включення. Відповідно до положень статті 42 Гаазького регламенту 1907 року, «територія вважається окупованою, коли вона де-факто перебуває під владою ворожої армії»⁹. Окупаційна влада здійснює де-факто тимчасовий контроль над окупованою територією в адміністративних цілях: «для відновлення та забезпечення, наскільки це можливо, громадського порядку та суспільного життя з повагою, якщо це не абсолютно неможливо, до чинних законів країни»¹⁰. Існують дві ключові умови для встановлення окупації в цьому сенсі: по-перше, щоб попередній уряд (або місцева адміністрація) більше не міг публічно здійснювати свою владу в регіоні; по-друге, щоб окупаційна сила могла замінити своєю владою владу попереднього уряду. Окупація припиняється, щойно окупаційна сила змушена покинути або евакуювати зону. Відповідно, у світлі міжнародного права, концепт «окупація» включає кілька ключових елементів. По-перше, окупант володіє лише «владою», а не суверенітетом над територією. Попередній уряд зберігає суверенітет і може бути позбавлений його лише за власною згодою. По-друге, основа влади окупанта полягає в здійсненні ефективного контролю. По-третє, окупант має як обов'язок, так і право підтримувати громадський порядок на окупованій території. По-четверте, існуючі закони території мають зберігатися, наскільки це можливо¹¹. Отже, ми можемо використовувати термін «окупація» для періоду з серпня 1774 року до травня 1775 року, коли австрійські війська увійшли на територію Молдавії. У цьому контексті термін підкреслить військові приготування до власне анексії. Однак поняття окупації передбачає тимчасовий стан, тоді як Австрія повністю інтегрувала Буковину до складу Габсбурзької імперії після 1775 року. Таким чином, термін «окупація» не є доречним для відображення відносин між габсбурзькою владою та північно-західним регіоном Молдавії, переданим від Османської імперії.

Завоювання — це термін, який рідше використовується істориками для опису подій останньої чверті XVIII століття. Концепт «завоювання» підкреслює набуття території силою¹² або без законного права. Хоча це був прийнятний спосіб набуття права власності на територію відповідно до традиційного міжнародного права, з другої половини XX століття завоювання більше не є законним. Як і примусова цесія, завоювання призводить до передачі території під примусом, але, на відміну від цесії, не передбачає укладення будь-якого договору. Застосований до подій 1774–1775 років, цей концепт підкреслює опортуністичне захоплення Австрією, здійснене під час хаосу, викликаного російсько-турецькою війною 1768–1774 років. Однак цей термін передбачає суто військовий акт без подальшої легітимності, тоді як Австрія забезпечила згоду османів (хоча й отриману силою та тиском) і управляла Буковиною майже півтора століття. На відміну від «анексії», поняття «завоювання» є занадто вузьким і має емоційні конотації.

Інкорпорація — це один термін, який використовується різними дослідниками для опису включення північно-західної частини Молдавії до складу володінь дому Габсбургів. Це слово описує процес інтеграції території до більшої одиниці, зокрема в адміністративному сенсі. Термін відображає феномен систематичної інтеграції Буковини до Австрійської імперії, підкреслюючи радше результат, ніж метод. Будучи нейтральним поняттям, «інкорпорація» виходить за рамки початкового захоплення і унікає динаміки влади, утримуючись від введення до дискурсу політичного змісту, пов'язаного з терміном «анексія». Відповідно, «інкорпорація» є радше нейтральним дескриптором, але недостатньо точно відображає специфіку події 1775 року.

Історіографічні підходи

• **Австрійська/німецька перспектива:** габсбурзькі документальні та нарративні джерела розглядали територіальне зростання імперії за рахунок молдавських повітів як законну експансію, часто використовуючи терміни, такі як «придбання» чи «інкорпорація», щоб підкреслити геополітичний контекст і стратегічну необхідність набуття регіону та висвітлити адміністративні успіхи (наприклад, приєднання Буковини до Галичини в 1786 році чи проголошення Герцогства Буковини в 1849 році тощо).

• **Румунська перспектива:** румунська історіографія часто називає події 1774–1775 років «анексією» або «захопленням» — термінами, які відображають втрату частини історичної території Молдавського князівства без згоди місцевих властей. Ця перспектива ідеально вписується в національні нарративи щодо політики територіального розчленування, здійснюваної сусідніми імперіями.

• **Османська/турецька перспектива:** для турецьких істориків, враховуючи статус султана як сюзерена Молдавії, доречними є терміни «цесія» (або «концесія»), зроблена Портою Австрії, з огляду на укладення офіційного договору, або «анексія», щоб підкреслити, що Австрія максимально використала поразку Османської імперії.

• **Нейтральна перспектива:** сучасні історики віддають перевагу терміну «анексія» за його точність у описі примусового передавання території з подальшою інтеграцією.

З урахуванням наведених інтерпретацій можна зробити висновок, що термін «анексія» є найвідповіднішим для опису подій 1774–1775 років та їхніх наслідків. З великою чіткістю ми бачимо, що «анексія» найкраще описує події, які вплинули на північно-західну частину Молдавії (згодом названу Буковиною). Термін належним чином відображає примусовий контекст, включаючи такі дії, як військова окупація Австрією, підкуп османських (і російських) сановників та дипломатичний тиск на представників султана. Водночас цей термін охоплює формальний результат, у цьому випадку — законне включення молдавської території до складу Габсбурзької імперії через Константинопольську конвенцію (1775). Водночас термін «анексія» відповідає широкому історичному консенсусу, більшість румунських і закордонних дослідників застосовують це поняття для опису та інтерпретації політичних і культурних наслідків подій 1774–1775 років. Альтернативні терміни, такі як «цесія», «придбання» чи «окупація», відображають лише часткові аспекти, втрачаючи суть подій — чи то залучену силу, чи встановлення постійного контролю Австрією над окупованою територією. Анексія досягає належного балансу, охоплюючи як використані засоби, так і кінцевий результат, відповідаючи умовам для визнання найточнішим і широко прийнятим терміном, який можна застосувати до цього важливого моменту.

З історичної точки зору, анексія відображає класичну політику сили XVIII століття: імперії розширювали свої буферні зони та вплив через війну, дипломатію та опортунізм. Австрія частково виправдовувала експансію, спрямовану на Молдавське князівство, стверджуючи, що захищає християнське населення та стабілізує регіон, хоча справжньою метою дому Габсбургів було створення плацдарму між Трансильванією, Галичиною (яка незадовго до того стала австрійською провінцією), Росією та Османською імперією. Договір у Кючук-Кайнарджі 1774 року, який завершив російсько-турецьку війну, не надавав Австрії прямо жодної частини молдавської території, але представники віденського уряду вели переговори (забезпечуючи результат окупацією цільового регіону) з посланцями султана про передачу великої території (понад 10 тисяч квадратних кілометрів), офіційно оформлюючи приєднання майбутньої Буковини в 1775 році¹³.

Цікавим є те, як ця подія змінила регіон. Буковина стала багатонаціональною та багатоконфесійною провінцією Австрійської імперії, де співіснували румуни, українці, євреї, німці, поляки та інші під габсбурзьким пануванням. Габсбурзька адміністрація розвинула сучасну інфраструктуру, сформувала систему освіти з трьома рівнями (початковий, гімназійний та університетський), створила економіку, засновану на ринкових законах і підприємницькому дусі. Але та сама адміністрація підготувала ґрунт для майбутніх націоналістичних напружень, які проявилися у XX столітті. Деякі історики вважають, що анексія Буковини була розумним геополітичним кроком Австрії; інші характеризують її як імперську експансію, яка посіяла насіння майбутнього конфлікту.

Культурні наслідки анексії

Анексія Буковини Австрією в 1775 році мала глибокий і тривалий культурний вплив на регіон, перетворивши його з периферійної, малонаселеної території під османським впливом на провінцію Габсбурзької імперії, позначену етнічною та конфесійною різноманітністю. Передача молдавської території під австрійську адміністрацію принесла значні зміни в культурну ідентичність, соціальну структуру, мову, релігію та мистецтво, багато з яких збереглися далеко за межами австрійського періоду (1775–1918).

Найпомітніша зміна в структурі регіону проявилася через розвиток етнічної різноманітності та пов'язаного з цим мультикультуралізму. До 1775 року територія майбутньої Буковини, як частина північно-західної Молдавії під османським сюзеренітетом, була населена переважно румунами та меншою кількістю русинів (українців), з відносно гомогенною культурною специфікою, укоріненою в східних православних традиціях. Анексія Австрією супроводжувалася, уже в перші роки включення провінції до складу імперії, цілеспрямованою політикою колонізації, залучаючи поселенців з усієї Габсбурзької імперії та за її межами: німців (зокрема швабів і богемців), поляків, угорців, російських липован, вірменів і багато українців, які тікали від феодального гніту в сусідніх регіонах. Цей приплив тисяч осіб ззовні анексованого регіону перетворив Буковину на культурну мозаїку, часто описувану як «Європа в мініатюрі». Політика Габсбургів унеможливлювала домінування будь-якої однієї етнічної групи в політичному та економічному житті, сприяючи створенню унікального середовища співіснування. Ця різноманітність відображалася в повсякденному житті, коли села й міста демонстрували суміш мов, архітектурних стилів і звичаїв: німецька поряд із румунською, українською, їдишем, польською, угорською тощо.

Не менш помітними були західний вплив на буковинське суспільство та модернізація центральноєвропейського типу законодавства й економіки. Австрійське панування принесло норми адміністрування, освіти та культури Західної Європи в регіон, який раніше відзначався занедбаністю з боку Османської імперії. Габсбурги впровадили реформи, що включали будівництво шкіл, доріг і мостів, а також запровадження сучасної правової системи. Нова адміністрація впровадила просвітницькі ідеали, такі як релігійна толерантність і світська освіта, що різко контрастували з попереднім феодальним і теократичним характером регіону в складі Молдавського князівства. Столиця провінції Чернівці розвинулися з купки дерев'яних, глиняних і солом'яних будинків у жваве космополітичне місто, яке часто називали «Малим Віднем». Його розвиток включав будівництво величних споруд, таких як Резиденція митрополитів, суд, торгова палата, але особливо Чернівецький університет (заснований у 1875 році), корпуси якого були спроектовані в неоренесансному стилі, символізуючи культурний відбиток Австрії. Місто стало центром інтелектуальних обмінів, поєднуючи східні та західні традиції.

Румуни Буковини особливо гостро відчули лінгвістичні трансформації. Німецька стала офіційною мовою адміністрації та освіти, значно впливаючи на культурний ландшафт Буковини. У той час як у сільській місцевості румунська та українська зберігалися серед селян, німецька служила *лінгва франка* серед освіченої та міської еліти, сприяючи створенню багатомовного суспільства. Єврейське населення, яке значно зросло за австрійського правління (досягаючи майже 13% населення на початку ХХ століття), додало до цього міксу їдиш (а згодом і німецьку), сприяючи розквіту літературної та культурної творчості у Чернівцях, що втілилася, зокрема, в постаті поета Пауля Целана у ХХ столітті. Ця лінгвістична різноманітність збагатила місцеву літературу і театр, характеризуючись газетами німецькою мовою, румунською літературою та українськими фольклорними традиціями, які співіснували у світі, віддаленому від столиці імперії, але залученому до центральноєвропейської культури.

Новий режим також вплинув на релігійну сферу, поступово усуваючи квазімонополію православ'я. Політика австрійської колонізації та релігійної толерантності сприяла утвердженню кількох віросповідань. Хоча Римо-Католицька церква мала привілейований статус, Православна церква, пов'язана з румунськими та українськими громадами, підтримувалася через Релігійний фонд Буковини. Євреї, вірмени, російські липовани, угорці та німецькі протестанти заснували власні релігійні інституції. Цей плюралізм був помітний навіть в архітектурі регіону, де православні монастирі, такі як у районі Сучави, співіснували з католицькими церквами, єврейськими синагогами (наприклад, Темпль у Чернівцях) і протестантськими каплицями, створюючи цілу палітру релігійного вираження, що формувала місцеву ідентичність.

Менш помітним до 1918 року, але високо оціненим, особливо в другій половині ХХ століття, був феномен культурної толерантності та формування регіональної ідентичності. Відсутність домінуючої етнічної більшості в Буковині та історія провінції як колонізованого прикордоння під австрійською адміністрацією стримували шовінізм і сприяли певному ступеню культурної толерантності, рідкісному для Східної Європи ХІХ століття. В останні десятиліття існування Австро-Угорщини буковинці часто ідентифікувалися з кількома традиціями, східна православна духовність мирно співіснувала із західним раціоналізмом, а сільські традиції — із міською витонченістю, що врешті привело до певної «пан'європейської» чутливості. Ця толерантність не була абсолютною, оскільки етнічні напруження виникли пізніше, на межі ХІХ–ХХ століть, досягаючи екстремістських проявів, зокрема в 1930-х роках, але за австрійського періоду вона сформувала регіональну ідентичність, що контрастувала з наступальним націоналізмом, який проявлявся в багатьох європейських державах.

У Буковині австрійського періоду каталізаторами культурного прогресу стали економічний розвиток і зростання соціального добробуту. Економічний прогрес, стимульований австрійськими інвестиціями в інфраструктуру (дороги, залізниці та торговельні шляхи), сприяв підвищенню рівня життя та полегшив культурні обміни. Ринки в Чернівцях і Сучаві стали плавильними котлами, де німецькі купці, румунські селяни, українські пастухи, польські чиновники та єврейські торговці взаємодіяли, поєднуючи кулінарні традиції, музику, танці, одяг і звичаї. Реформи в галузі освіти зменшили неграмотність, яка до 1775 року була майже тотальною. У школах, особливо з 1860-х років, викладання велося німецькою, румунською та українською мовами, відкриваючи учням ширший культурний горизонт, що поєднував німецьку літературу та філософію з місцевим фольклором.

Австрійський період залишив тривалий відбиток на культурній свідомості Буковини. Анексія провінції Австрією також підготувала сцену для подальших культурних подій, таких як прояв румунської етнокультурної ідентичності, кристалізація української національної свідомості, піднесення єврейського інтелектуального життя на початку ХХ століття та роль регіону як спірного простору в націоналістичних наративах після 1918 року. Репутація регіону як місця різноманітності та інтелектуальної жвавості зберігалася навіть після руйнування територіальної цілісності Буковини танками Сталіна й поділу її між Румунією та Україною у ХХ столітті. Чернівці, зокрема, залишилися символом цієї спадщини — з їхньою університетською та літературною спадщиною, що впливає на сучасну румунську та українську культуру.

По суті, анексія Буковини Австрією в 1775 році стала каталізатором культурного відродження, перетворивши тихе місце без значних подій на жвавий, багатонаціональний центр. Відень ввів західні впливи, які модернізували регіон, зберігаючи та збагачуючи східну спадщину його мешканців, створюючи унікальну культурну ідентичність, що збалансувала традицію та прогрес. Ця спадщина різноманітності та толерантності, хоча й оскаржувалася в пізніші епохи, залишається визначальною рисою історичного наративу щодо Буковини.

Релігійні та демографічні наслідки анексії

Габсбурзька адміністрація спричинила значні зміни на демографічному рівні, проводячи популяціоністську політику, яка привела до швидкого зростання чисельності населення, а також до значних змін в етнічній структурі населення. Так, у 1775 році перепис, організований генералом Габріелем Сплени фон Міхалді, зафіксував приблизно 75 тисяч мешканців. За оцінками істориків, напередодні окупації Буковини австрійцями із загальної чисельності населення близько 60–65% становили румуни, 27–31% — українці, 2,9–3,5% — євреї тощо¹⁴. До кінця австрійського правління етнодемографічна картина була зовсім іншою. Згідно з даними перепису населення 1910 року (який поділяв мешканців за критерієм «розмовної мови»), із загальної кількості майже 800 тисяч мешканців українці становили 38,4%, румуни — 34,4%, євреї — 12,8%, німці — близько 9%, поляки — 4,5% тощо¹⁵.

А. Румуни

Анексія частини Молдавського князівства Австрією в 1775 році стала значною зміною для регіону, який до того перебував під османським впливом. Незважаючи на зусилля габсбурзької адміністрації сформувати Буковину за подобою своєї багатонаціональної імперії, румуни, які становили більшість населення на момент анексії, зберегли та розвинули виразну культурну присутність протягом усього австрійського правління. Цей вплив проявився в мові, релігії, освіті, фольклорі та опорі асиміляції, формуючи ідентичність Буковини як перехрестя між східними та західними впливами.

До 1775 року територія майбутньої Буковини була північно-західним кордоном Молдавії, населеним переважно румунами, які займалися сільським господарством і скотарством. Культура мешканців була тісно пов'язана зі східним православним християнством, румунською мовою (романською мовою, відмінною від сусідніх слов'янських мов) і феодальною соціальною структурою. Румунське населення мало багату культурну спадщину, пов'язану з молдавськими середньовічними традиціями, втіленими, зокрема, у знаменитих розписаних монастирях (Сучевиця, Воронеж, Хумор, Молдовиця тощо), які й досі залишаються культовими символами румунського мистецтва та духовності. Незважаючи на австрійські зусилля з колонізації та стимулювання імміграції, які привели до значного зростання чисельності німців, українців, євреїв та інших, румуни залишалися важливою етнічною громадою, становлячи приблизно 35% населення провінції в 1910 році (порівняно з початковою більшістю в 59–65%¹⁶, що свідчить про значне зниження через колонізацію та імміграцію). Ця демографічна частка, а також відносна географічна згуртованість зон, населених румунами, забезпечили збереження та розвиток їхніх культурних традицій, хоча вони змушені були адаптуватися до норм імперії.

Деякі дослідники говорять про політику повної германізації або про ефекти всеосяжної германізації культурного життя та мовного середовища Буковини. Однак історичні реалії показують, що австрійська адміністрація не мала на меті (і головне, не мала відповідних інструментів) германізацію будь-якої провінції, включаючи анексований наприкінці XVIII століття північно-західний регіон Молдавії. У Буковині румунська мова виявила стійкість. Хоча німецька стала офіційною мовою адміністрації та освіти, румунська залишалася як основна мова, особливо в сільській місцевості та в православному культі, зберігаючи свою життєздатність серед селян і духовенства, протистоячи повній асиміляції в німецькомовну еліту. Протягом усього габсбурзького періоду румунська мова слугувала орієнтиром ідентичності, збереженим головним чином через усні традиції та церковні служби.

На початку австрійського періоду румунська формальна література була обмеженою через обмежений доступ до освіти румунською мовою. Однак такі інтелектуали, як Теодор Ракоче (1770–1822), намагалися заснувати «як політичну газету, так і науковий журнал румунською мовою» — ініціатива, започаткована в 1816 році, що відображала прагнення модернізувати румунське культурне вираження¹⁷. Ці потуги не змогли реалізуватися через брак матеріальних та інтелектуальних ресурсів у румунській громаді, а також через байдужість габсбурзької влади, яка віддавала перевагу німецькій мові й пізніше толерувала українську на шкоду румунській. Проте в контексті революції 1848 року процес, розпочатий двомовною газетою «*Bucovina*» братів Гурмузакі, був продовжений численними періодичними виданнями, такими як «*Gazeta Bucovinei*» чи «*Patria*», і книгами, які почали друкуватися виключно румунською мовою наприкінці XIX століття, сприяючи формуванню етнолінгвістичної та культурної ідентичності в умовах габсбурзького космополітизму.

Австрійські освітні реформи ставили на перше місце німецьку мову, а нечисленні румунські школи поступово перетворювалися на двомовні, тоді як новостворені школи одразу мали німецьку як мову викладання¹⁸. До кінця XIX століття румунські інтелектуали виступали за створення якомога більшої кількості шкіл із викладанням рідною мовою та за відокремлення румунської у двомовних чи тримовних школах, конкуруючи з подібними зусиллями з боку української та німецької громад.

Проте XIX століття стало свідком румунського культурного пробудження в Буковині, стимульованого ширшими рухами в румунських землях (Трансильванія, Молдавія та Валахія). Такі інтелектуали, як Арон Пумнул, професор у Чернівцях, просували румунську мову та літературу, впливаючи на формування молоді, зокрема Міхая Емінеску, національного поета Румунії, який навчався в Буковині в 1860-х роках. Пізніше з'явилися такі постаті, як літературознавець Йон Г. Сбієра (1836–1916) чи історик Іон Ністор (1876–1962), які виступали за права румунів і документували молдавське минуле Буковини.

Австрійська політика релігійної толерантності дозволила румунам Буковини зберігати свою віру та користуватися плодами діяльності такої потужної інституції, як Православна церква. Прихильність румунського населення до східного православ'я була наріжним каменем їхньої культурної ідентичності. Після анексії Австрія заснувала Релігійний православний фонд Буковини (1783), надаючи Православній церкві автономію та фінансування, що полегшило збереження румунських релігійних традицій. Незважаючи на спроби австрійців регулювати індивідуальність Румунської православної церкви в Буковині, зокрема шляхом підпорядкування її Сербській митрополії в Карловці до 1873 року, місцевий клір і миряни зберігали літургії та традиції

румунською мовою. Монастирі, такі як Путна, Сучевиця та Драгомирна, а також ті, що були скасовані та залишилися лише парафіяльними церквами, як Воронеж, Молдовиця чи Хумор, успішно виконували роль духовних і культурних орієнтирів, їхні фрески та рукописи відображали середньовічну румунську естетику. Крім того, православні священники часто виступали як педагоги та лідери громад, підтримуючи румунську мову та звичаї в селах, де габсбурзькі реформи впроваджувалися повільно. Ця релігійна наступність зміцнила виразну румунську ідентичність проти католицьких і протестантських впливів, уведених австрійськими колоністами. Заснування Православної митрополії Буковини в 1873 році в Чернівцях зміцнило румунську релігійну ідентичність, хоча вона зіткнулася з тиском з боку зростаючого українського впливу.

Збереження національної ідентичності забезпечувалося завдяки переважно сільському характеру румунської етнічної групи. Румуни, насамперед селяни, зберігали багату усну традицію, що складалася з народних казок, балад (наприклад, балада «Міоріца») та дум, які прославляли пастуший спосіб життя та передавали історичні наративи, зокрема присвячені Стефану Великому. Ці традиції виконувалися на весіллях, храмових святах та інших релігійних подіях, зберігаючи культурну нитку, яку австрійська влада не перервала. Румунська ідентичність проявлялася в традиційному одязі (наприклад, вишитих сорочках, бундах чи кожухах із овечої вовни), дерев'яній архітектурі (різьблених воротах, селянських будинках чи церквах тощо¹⁹) та ремеслах (таких як гончарство та ткацтво). Ці елементи контрастували з урбанізованою, озахідненою культурою Чернівців, створюючи культурний поділ між селом та містом і водночас сприяючи зміцненню згуртованості румунської громади. Крім того, календарні свята, такі як Різдво та Великдень, позначені колядками та традиціями з фарбованими яйцями, зміцнювали румунську ідентичність і впливали на ширше багатонаціональне населення, яке часто переймало ці звичаї.

Румунська специфіка зберігалася також через сільську архітектуру. Розписані монастирі, побудовані до 1775 року, продовжували бути центрами румунської духовності та мистецтва під австрійським правлінням. Їхні фрески, що поєднували візантійський і молдавський стилі, пережили століття. Відвідування румунськими паломниками монастирів слугувало зміцненню почуття історичної та національної гордості. Румунські церкви та господарства з дерева, з їхніми крутими дахами та складними дерев'яними різьбленнями заповнювали сільський ландшафт, зберігаючи естетику, відмінну від неокласичних габсбурзьких будівель у Чернівцях. Крім того, нові православні церкви, побудовані в австрійський період, часто відображали румунські архітектурні впливи, контрастуючи із західними стилями, нав'язаними Габсбургами. У той час як Чернівці перетворювалися на культурний центр із домінуванням німецько-єврейських впливів, румунські музики, артисти та письменники сприяли культурному розвою міста, поєднуючи народні мотиви із західними стилями та зберігаючи молдавську традицію. Варто зазначити, що, наприклад, румунські православні хори вплинули на місцеві музичні традиції, зокрема українців.

Румуни також сприяли розвитку економіки та суспільства. Становлячи більшість селянства Буковини, румуни підтримували прогрес регіону через сільське господарство та скотарство. Їхня праця сприяла розвитку міських центрів, таких як Чернівці, опосередковано дозволяючи розквіт мультикультуралізму, що визначав австрійську Буковину. Хоча деякі румуни увійшли до габсбурзької бюрократії чи прийняли німецьку мову, більшість зберегла мову та звичаї, протистоячи повній інтеграції. Ця культурна стійкість сформувала Буковину як регіон із накладеними чи паралельними ідентичностями, а не як повністю гомогенізовану габсбурзьку провінцію.

Однак, як і інші народи, румуни Буковини підпали під вплив освіченого націоналізму XIX століття. Культурний вплив румунів набув політичної ваги в міру зростання націоналістичних настроїв у всіх румунських землях. Румуни Буковини, натхненні революціями 1848 року та об'єднанням Молдавії і Валахії (1859), почали виступати за культурні та політичні права в межах Габсбурзької імперії. Товариство румунської культури та літератури в Буковині, разом з іншими культурними організаціями, створеними в містах і громадах провінції в останній чверті XIX століття, просувало освіту та ідентичність усієї румунської громади. Це національне пробудження іноді вступало в конфлікт з інтересами українців і німців, особливо в міру зростання чисельності та впливу українців у північній Буковині наприкінці XIX століття та в першому десятилітті XX століття. Ці напруження, що проявлялися переважно в політичній і релігійній сферах, передвіщали боротьбу між національними елітами в 1918 році за ідентичність регіону.

Протягом усього австрійського періоду румуни співіснували з німцями, українцями, євреями та поляками Буковини, інтегруючи деякі західні впливи, такі як архітектурні стилі, просвітницькі ідеї,

норми правової держави тощо, зберігаючи при цьому власні традиції. Багатонаціональне середовище Чернівців — міста, прозваного «Малим Віднем», бачило, як румунська культура змішувалася з ширшим космополітичним міксом, хоча румунізм часто затьмарювався німецькими та єврейськими духовними впливами. Сприяння німецьким колоністам і українським іммігрантам (особливо після 1786 року, коли Буковину приєднали до Галичини як простий адміністративний округ) з боку габсбурзької влади розмило румунську більшість і зменшило роль громади в суспільному житті провінції, що привело до утвердження культурної конкуренції та політичного суперництва.

Після включення Буковини до Румунії в листопаді 1918 року, румунська культурна основа, розвинена за часів австрійського панування, стала базою для утвердження національного домінування в регіоні. Румунська ідентичність, культивована в умовах габсбурзької толерантності, сформувала також сучасну спадщину північної частини провінції, що проявляється в її православних церквах та румуномовних інституціях. Навіть у багатонаціональному контексті австрійської Буковини стійкість румунської культури (фольклор, мова та православ'я) вплинула на те, що провінція згадується як місце, де румунські корені співіснували з космополітичною інновацією.

Культурний вплив румунів дещо затьмарювався в міських центрах німецькими та єврейськими впливами, що відображало переважно сільську демографічну базу румунської громади та обмежений доступ її представників до габсбурзьких структур влади на початковому етапі. Проте їхня згуртованість і значна частка в загальному населенні провінції забезпечили мінімально необхідні умови для збереження Буковиною сильної румунської ідентичності, особливо в релігійній сфері та в сільській місцевості, зокрема в південній і центральній частинах регіону. Двоїстий характер румунської культури (традиційний і водночас адаптивний) зробив її основою в багатонаціональній тканині Буковини, балансує між збереженням традицій та інноваціями, принесеними австрійським пануванням.

Підсумовуючи, можна констатувати, що за австрійського правління в період із 1775 по 1918 рік румуни Буковини формували цю провінцію своєю мовою, православною вірою, фольклором і народними традиціями, зберігаючи виразну ідентичність у процесі габсбурзької модернізації. Культурний вплив румунів у Буковині за австрійського панування характеризувався стійкістю та адаптацією. Хоча вони зазнавали впливу габсбурзької модернізації та багатонаціональної колонізації, румуни зберегли ідентичність Буковини як регіону, що має коріння в історії Молдавії, але є відкритим до європейських впливів. Ця культурна стійкість не лише витримала 143 роки іноземної адміністрації, але й підживила прагнення до об'єднання з Румунією, залишивши спадщину, яка зберігається й досі, особливо в південній частині регіону. Румунське минуле Буковини, пов'язане із золотою добою Молдавії за часів Стефана Великого, залишається джерелом гордості, що проявляється в збереженні таких пам'яток, як Сучавська фортеця та монастирі, включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Б. Українці

Анексія Буковини Австрією в 1775 році призвела до зростання та культурного утвердження українського населення (у той час називаного русинським). Українці, задокументовані на Буковині ще до австрійського панування, у період габсбурзької влади стали важливою культурною силою. У складі Молдавського князівства населення майбутньої Буковини складалося з суміші румунів та східних слов'ян (русинів/українців), останні з яких були зосереджені переважно в північних і гірських районах. Переписи та ранні оцінки (російські переписи 1772–1773 та 1774 років, австрійські податкові переписи перших років після анексії північно-західної частини Молдови) свідчать, що русини та гуцули (українська субетнічна група) становили від 27,3%²⁰ до 31,7%²¹ із приблизно 70 000–85 000 жителів Буковини. Австрійська політика не змогла стримати імміграцію з сусідньої Галичини, переважно української території, що перебувала під контролем Габсбургів після 1772 року. Постійний приплив привів до значного зростання української населення на Буковині²². Згідно зі статистичними даними 1850 року, українці нараховували 142 682 особи²³ (37,5% від загальної кількості населення), а до 1910 року їхня чисельність зросла до 305 222 осіб (38,4%), перевищивши чисельно румунів (які становили 34,38%)²⁴. Північна частина Буковини, зокрема райони Вижниці та Кіцманя, стала переважно українською, формуючи культурну географію регіону.

Через кілька десятиліть австрійського панування українська (русинська) мова отримала статус «державної мови» поряд із німецькою та румунською. Хоча німецька була офіційною мовою адміністрації та освіти, австрійська політика толерантності дозволила українцям зберігати свою мову в повсякденному житті та релігійних практиках. У XIX столітті, з початком національного

відродження, українська література почала активно розвиватися. Важливу роль у цьому відіграв письменник і фольклорист Юрій Федькович (1834–1888), уродженець Путили, який став визначною постаттю в українській буковинській літературі. Відомий як «гуцульський бард», він писав поезії, оповідання та п'єси, що прославляли народне життя та героїзм українців, зокрема «Дочка солдата», «Довбуш», «Лук'ян Кобилиця» тощо²⁵. Федькович був першим головним редактором (1885–1887) періодичного видання «Буковина», першого політичного часопису українською мовою в Буковині, який сприяв національному та літературному пробудженню громади. Наприкінці XIX — на початку XX століття обсяг друкованих видань (газет, альманахів, книг) українською мовою, що відображали як народну спадщину, так і сучасні ідеї, такі як націоналізм і соціалізм, під впливом літературних рухів із Галичини, значно зріс.

Австрійська толерантність дозволила українцям створювати школи з викладанням рідною мовою, особливо після того, як у 1861 році провінцію було підвищено до статусу Герцогства Корони Габсбургів, а в імперії було прийнято нове шкільне законодавство. До 1914 року українці Буковини пишалися одними з найкращих навчальних закладів серед усіх українських земель, що перебували в той час в Австро-Угорщині та Російській імперії, включаючи початкові школи та гімназії. Чернівецький університет (заснований у 1875 році) надавав навчання українською мовою з окремих предметів поряд із німецькою та румунською, виховуючи покоління українських інтелектуалів. Численні культурні товариства, такі як «Руська бесіда», «Руська рада», «Союз», просували культуру, освіту та друковані видання українською мовою²⁶. Ці асоціації культивували почуття ідентичності в умовах конкуренції з румунськими та німецькими впливами, сприяючи українському національному відродженню, яке стимулювалося впливами з сусідньої Галичини.

Більшість українців Буковини були парафіянами Православної церкви, яка стала щитом проти політики католизації, що практикувалася серед українців Галичини. Після проголошення Православної митрополії Буковини в 1873 році русинський клір наполягав на дозволі проводити богослужіння рідною мовою, виступаючи за обмеження румунського домінування в церковній ієрархії та створення української єпископії. Українські релігійні практики, такі як розписані великодні яйця (писанки), різдвяні колядки (коляда) та святкування днів святих, сприяли утвердженню громадської згуртованості та вирізняли українські села від сусідніх румунських і німецьких.

Важливим вектором культури, що сприяв збереженню та розвитку української ідентичності в Буковині, були гуцули, етнографічна група з високогірних районів Карпат Буковини (Путила та Вижниця). Відомі своїм пастушеським способом життя, вони вирізнялися в обробці дерева та металу, виготовленні вишивки, тканин і кераміки. Їхня музика з трембітами і танці коломийки додавали виразну нотку до культурного розмаїття Буковини. Їхні яскраві традиції контрастували з більш озахідненими культурами німців і євреїв у містах. Гуцульські ремесла, такі як різьблення по дереву чи розпис яєць, стали емблематичними для буковинського народного мистецтва, впливаючи на регіональну естетику загалом.

Австрійський період ознаменував перехід українців від сільської, русинської ідентичності до сучасної української під впливом націоналістичних рухів у Галичині. Ця зміна була очевидною в культурній творчості та політичному активізмі, готуючи ґрунт для боротьби за північну Буковину після 1918 року. З 1861 року і до кінця австрійського правління українці отримали місце в Буковинському сеймі, виступаючи за мовну та релігійну рівність із румунами та іншими етнічними групами. Місцеві лідери, такі як Омелян Попович чи Микола Василько, згодом підтримали включення Буковини до Західноукраїнської Народної Республіки восени 1918 року, що відображало зрілий націоналізм, розвинений під габсбурзькою адміністрацією.

Протягом австрійського періоду українці взаємодіяли з румунами, німцями, євреями, угорцями, російськими липованами та поляками в «Європі в мініатюрі» Буковини. Хоча їхній вплив був сильнішим у сільській півночі провінції, українці сприяли розвитку міст регіону та утвердженню багатомовного динамізму Чернівців. Паралельно з румунськими впливами, українська народна музика та ремесла поєднувалися з німецькою урбаністичністю та єврейським інтелектуалізмом, створюючи гібридну культурну сцену. Водночас, у міру зростання чисельності українців і посилення ваги інтелектуалів у громаді, почали проявлятися етнічні суперництва, особливо в конкуренції з румунською громадою, за контроль над церквою та освітою. Австрійська політика іноді сприяла українцям (наприклад, приєднанням Буковини до Галичини між 1786 і 1849 роками чи

стимулюванням політичної організації наприкінці XIX століття), посилюючи їхнє культурне утвердження на шкоду румунам.

Після 1918 року українська більшість у північній Буковині зберегла свою ідентичність за румунської адміністрації, адаптуючись потім до радянського панування і затвердившись як єдина домінуюча група в незалежній Україні. Чернівці в останні три десятиліття позначені домінуванням українських культурних елементів, хоча досі збереглися численні свідки (будівлі, інфраструктура, звичаї тощо) австрійського та румунського періодів.

Отже, можна констатувати, що культурний вплив українців у Буковині за австрійської адміністрації був глибоким, перетворивши меншість, зафіксовану в 1775 році, на динамічну силу до 1918 року. Через мову, освіту, релігію та народні традиції, поєднані зі звичаями та діалектом гуцулів, українці збагатили мультикультурну тканину Буковини, зберігаючи при цьому виразну ідентичність. Їхній вплив підкреслює роль Буковини як культурного осередку, що поєднує життєву силу східних слов'ян із міцністю румунського елемента та габсбурзьким модернізмом.

В. Німці

Анексія Буковини Австрією супроводжувалася розширенням німецького впливу в найвіддаленішій провінції імперії та запровадженням норм і звичаїв, характерних для країн Центральної та Західної Європи, що перетворило регіон на вітрину габсбурзької модернізації. Німці, хоча ніколи не становили більшості населення провінції, мали значний вплив на розвиток буковинського суспільства як адміністратори, колоністи та міські еліти, залишивши тривалий відбиток на мові, архітектурі, освіті, економіці та соціальній структурі Буковини. Варто зазначити, що їхній культурний вплив створив міст між західноєвропейськими ідеалами і східними традиціями регіону, формуючи його ідентичність як багатонаціонального прикордоння.

У 1775 році в Буковині проживало мало німців, переважно купці, ремісники чи урядовці цієї етнічної групи, зосереджені в містечках на кордонах Молдавського князівства. Для зміцнення контролю дому Габсбургів над регіоном австрійська адміністрація розпочала програму колонізації, залучаючи поселенців зі Швабії, Пфальцу, Богемії та інших німецькомовних регіонів імперії. До 1786 року в провінції оселилося близько 1580 німецьких колоністів²⁷, за якими послідували інші в XIX столітті. Відповідно, за даними перепису 1910 року, німці налічували понад 60 тисяч осіб (приблизно 7,5–8% від загального населення), зосереджених у міських центрах, таких як Чернівці чи Радівці, та в сільських колоніях, як Ілішешти, Молодія, Терблече тощо. Хоча вони були меншістю порівняно з українцями (38,4%) та румунами (34,4%)²⁸, їхнє стратегічне розташування і роль в адміністрації та суспільному житті забезпечили їм культурне домінування в буковинському суспільстві.

Дім Габсбургів зробив німецьку мову офіційною мовою адміністрації, освіти та високої культури, надаючи їй роль об'єднавчого середовища в поліглотному суспільстві Буковини. На відміну від усіх інших мов місцевих громад, завдяки своєму статусу німецька мова була прийнята елітами всіх етнічних груп: євреями, поляками, румунами, українцями тощо, її домінування було особливо помітним у Чернівцях. Це мовне панування породило та просуvalo інтелектуальну перспективу, орієнтовану на німецьку культуру. Німецькомовні газети, такі як «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», «Вukowinaer Rundschau» та різноманітні літературні журнали, потрапляли до буковинських домівок, просуваючи ідеї габсбурзької модернізації, полегшуючи доступ до досягнень західної науки та сприяючи розвитку громадянського суспільства²⁹. Місцеві письменники, такі як Карл Еміль Француз, випускник німецької гімназії в Чернівцях у 1867 році, описували багатокulturне життя Буковини, пов'язуючи місцеві реалії із західними традиціями. Француз критикував відсталість, забобони та низький рівень гігієни жителів Буковини (і Галичини), водночас виявляючи до них співчуття, вказуючи на причини їхньої відсталості та підкреслюючи їхні позитивні риси, такі як акцент на сімейній любові³⁰. Літературна активність німецькою мовою стимулювалася існуванням німецького театру в Чернівцях³¹ та наявністю значної кількості видавництва у містах провінції.

Габсбурги створили розвинену освітню систему провінції, заснувавши початкові, гімназійні та лицейні школи німецькою мовою, а також Чернівецький університет (у 1875 році, подарований імператорським домом з нагоди сторіччя приєднання Буковини до австрійських володінь), створений за віденською академічною традицією. Цей заклад із неоренесансною архітектурою став центром інтелектуального випромінювання, формуючи німецькомовну еліту, до якої входили асимільовані євреї, поляки, вірмени, а також румуни й українці. Для розвитку громади та забезпечення культурного прогресу німці заснували численні асоціації. Німецькі культурні

товариства, такі як «Німецький дім» у Чернівцях, просували музику, літературу, спорт і громадянську активність, культивуючи німецьку мову як мову технологічного та культурного прогресу. У межах Чернівецького університету німецькі студенти створювали власні академічні товариства, спрямовані на просування національних традицій і громадської згуртованості. Ці інституції підняли німецьку мову до статусу мови прогресу, впливаючи навіть на негерманські громади, які прийняли її для соціальної мобільності.

Німці очолили трансформацію Чернівців із бідного, слабозвиненого містечка на кордонах Молдавії у витончене місто Габсбурзької імперії. Резиденція митрополитів Буковини (нині Чернівецький університет), спроектована чеським архітектором Йозефом Главкою, поєднувала готичні, барокові, візантійські та молдавські елементи, ілюструючи німецький архітектурний вплив, хоча фінансування цього комплексу забезпечувалося Релігійним православним фондом і місцевими громадами. Будівлі, такі як міська ратуша чи муніципальний театр Чернівців, відображали архітектурне бачення, пов'язане з Віднем, столицею Австрійської імперії. Німецькі колоністи запровадили впорядковане міське планування, бруковані вулиці та будівлі в західному стилі.

Німці домінували в міській економіці Буковини, володіючи та керуючи банками, займаючись торгівлею та стимулюючи розвиток зародкової промисловості (наприклад, шахти, деревообробні підприємства, цукрові та пивоварні заводи). Їхній підприємницький дух, підтриманий габсбурзькою меркантильною політикою, модернізував регіон, з'єднавши його з імперськими ринками через мережу доріг і залізниць, таких як лінія Львів–Чернівці–Сучава (1866, 1869).

У сільській місцевості німецькі села мали виразні архітектурні особливості (протестантські церкви, міцні дерев'яні будинки та впорядковані садиби), що контрастували з хаотичною забудовою румунських і українських поселень. Німецькі фермери запровадили передові технології (сівозміну, сучасне обладнання, західні методи скотарства), підвищуючи продуктивність сільського господарства провінції. Такі села чи хутори, як німецька колонія в Теремблече³², стали моделями аграрної ефективності, впливаючи на сусідніх румунських і українських селян. Німці організувалися в згуртовані громади з товариствами взаємодопомоги та сільськогосподарськими кооперативами, запроваджуючи соціальні моделі, засновані на дисципліні та відповідальності. Ці колонії стали культурними анклавом, з часом впливаючи на організацію селянських господарств у Буковині. Їхній акцент на порядку та ефективності стимулював місцеве врядування та сформував економічні практики.

Більшість німецьких колоністів були лютеранами або римо-католиками, приносячи західні християнські традиції в регіон, де домінувало православ'я. Лютеранські церкви, як у Чернівцях і сільських колоніях, символізували німецьку присутність, тоді як католицькі парафії відповідали габсбурзькій владі. Ця релігійна різноманітність сприяла утвердженню конфесійного плюралізму Буковини.

На рівні всієї провінції, але особливо в Чернівцях, німці просували космополітичну культуру, досягаючи симбіозу між австрійською витонченістю та місцевою різноманітністю. Театр, опера та кав'ярні, де домінувала німецька мова, принесли столиці провінції назву «Малий Відень». Ця міська вишуканість і різноманітність засобів соціального утвердження приваблювала євреїв, румунів і українців, багато з яких асимілювалися в німецькомовне суспільство. Хоча німці мали певний престиж як носії «домінуючої культури», їхній статус меншості, брак гнучкості в певні моменти та ставлення до інших етнічних груп, яке сприймалося як відсторонене, іноді викликали обурення з боку румунів і українців, особливо після того, як наприкінці XIX століття націоналізм місцевих громад почав проявлятися на суспільній сцені Буковини. Незважаючи на цей широкий феномен кристалізації негерманських національних ідентичностей, культурне домінування німців зберігалось до 1918 року.

Після приєднання Буковини до Королівства Румунії восени 1918 року, у міру наростання політики румунізації, німецький вплив неухильно зменшувався. Багато німців емігрували до Австрії та Німеччини після закінчення Першої світової війни, і цей процес повторився під час і після Другої світової війни, зокрема в рамках німецько-радянських і німецько-румунських угод про переселення 1940 року. На початку останнього десятиліття XX століття в Сучавському повіті було зареєстровано 2376 осіб німецької національності³³, а за даними перепису населення 2002 року їхня кількість зменшилася до 1773³⁴. Єдиний український перепис 2001 року зафіксував у Чернівецькій області лише 395 німців³⁵. Проте німецька спадщина зберігається в архітектурі таких міст, як Чернівці (наприклад, університет, театр, адміністрація), Радівці, Ватра Дорней тощо, у вигляді вулиць і в культурній пам'яті.

Буковинські німецькомовні жителі, які переїхали до Німеччини чи Америки, зберегли свій діалект і традиції, залишаючись найпомітнішими ностальгіками за «Швейцарією Сходу».

Підсумовуючи значення культурного впливу німців у Буковині за австрійського правління, можна стверджувати, що присутність німецької етнічної групи та вплив німецької культури і цивілізації мали глибоко трансформаційний характер, запровадивши центральноевропейську модерність у регіон, витягнутий із середньовіччя. Як агенти імперського режиму, західної системи освіти та регульованого міського розвитку, німці перетворили міста провінції на етнокультурні плавильні котли, а її столицю — на осередок західної культури, впливаючи водночас на сільське життя через колонізацію та модернізацію. Їхня мова, архітектура та інституції сформували багатонаціональну ідентичність Буковини, залишивши цивілізаційну спадщину, що включає повагу до порядку та закону, культурну та суспільну витонченість, які зберігаються з часом, незважаючи на зменшену присутність німців із другої половини ХХ століття.

Г. Євреї

Хоча не з першого десятиліття габсбурзької адміністрації, анексія Буковини Австрією створила сприятливі умови для значного культурного впливу єврейської громади. Габсбурзька політика та перетворення регіону на багатонаціональне середовище наприкінці ХVІІІ століття дозволили єврейським громадам процвітати. Протягом півтора століття австрійського правління (1775–1918) євреї Буковини не лише значно зросли чисельно, але й залишили потужний відбиток на культурному ландшафті регіону, впливаючи на мову, освіту, літературу, релігію та суспільне життя.

До 1775 року, за османського правління, у північній частині Молдавії проживала невелика єврейська громада (близько 526 сімей)³⁶, розпорошена, переважно сільська, зайнята торгівлею чи орендою маєтків. Австрійська анексія відкрила регіон для імміграції, зокрема після приєднання краю до сусідньої Галичини, габсбурзька політика мала на меті заохочувати оселення євреїв у рамках ширших зусиль із колонізації для економічного розвитку території. Євреї з Галичини та інших частин імперії, а також з України, що перебувала під контролем Російської імперії, мігрували до Буковини, приваблені можливостями в торгівлі, ремеслах і сільському господарстві, створеними новою адміністрацією. Наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття євреї становили значну частину населення, налічуючи в 1910 році майже 103 тисячі осіб (12,8% із 800 тисяч буковинців), досягаючи 40–80% у деяких міських центрах, таких як Гура-Гумора, Сірет, Садгора чи Вижиця³⁷. Це демографічне зростання заклало міцну основу для яскравої єврейської культурної присутності.

Їдиш був основною мовою єврейських громад Буковини, особливо в сільській місцевості та серед робітників міських районів, слугуючи інструментом збереження й розвитку усних традицій, пам'яті громади та релігійного життя. Ця мова запозичувала слова з місцевих мов, таких як румунська, польська та українська, збагачуючи мовне розмаїття регіону. З іншого боку, євреї Буковини, особливо в містах, таких як Чернівці, з ентузіазмом прийняли німецьку мову — мову імперії та Герцогства, — розглядаючи її як шлях до інтеграції та культурного прогресу. Ця асиміляція мови адміністрації та освіти привела до формування німецькомовної єврейської еліти, яка відіграла ключову роль в інтелектуальних і мистецьких колах, зробивши Чернівці центром німецькомовної єврейської культури в Східній Європі³⁸. Взаємодія між їдишем і німецькою створила унікальну двомовну культуру, де театр їдишем і народні пісні співіснували з німецькою літературою та пресою.

Євреї в Австрійській імперії могли користуватися просвітницьким і, в більшості періодів, ліберальним характером габсбурзького режиму. Австрійські реформи запровадили світську освіту, яку євреї Буковини прийняли з ентузіазмом. Єврейські діти відвідували німецькомовні школи, отримуючи доступ до ідей Західної Європи, одночасно здобуваючи релігійну освіту в хедерах і ешивах. Ця подвійна система створила високоосвічене населення, яке скористалося сприятливим ґрунтом для поєднання єврейської ерудиції з просвітницькою думкою. Видатні досягнення створили передумови для процвітання єврейських газет і видавництв, які видавали німецькомовні періодичні видання, такі як «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», а також газети на їдиш, що зверталися до різноманітної аудиторії. Ці видання стимулювали дискусії про сіонізм, соціалізм та єврейську ідентичність, дозволяючи голосам євреїв Буковини лунати на рівні всієї імперії.

Єврейське просвітництво (Хаскала) проникло в Буковину через Галичину, заохочуючи модернізацію, зберігаючи водночас єврейську традицію. Тоді ж у провінції утверджувалися сіоністські ідеї, натхненні такими лідерами, як Теодор Герцль, що надихали місцеві рухи. У 1908 році Чернівці приймали першу Міжнародну конференцію з мови їдиш³⁹, визначну подію, організовану єврейськими інтелектуалами з усієї Австрії⁴⁰. У своєму виступі на трибуні конгресу Ісаак Лейб

Перець, єврейський письменник із Польщі, один із класиків літератури їдишем, охарактеризував регіон, де зібралися учасники, такими словами: «Тут, у Буковині, де з кожного вікна можна почути звуки іншої мови, тут, де вухо звикло до різних мов, найкраще місце для проведення конференції з єврейської мови»⁴¹. Конференція, спрямована на піднесення їдишу до статусу сучасної культурної мови, підкреслила роль Буковини як центру лінгвістичних і літературних єврейських інновацій. Столиця Герцогства стала осередком єврейської культури в Європі та центром інтелектуального життя євреїв цієї габсбурзької провінції, отримавши назву «Єрусалим Буковини»⁴².

Чернівецький університет приваблював єврейських студентів і викладачів, формуючи покоління мислителів, письменників і професіоналів. Наприклад, у 1910 році 14,9% викладацького складу та 39,3% студентів цього закладу були євреями⁴³, переважно в галузі права та філософії. Такі видатні постаті, як поет Пауль Целан чи письменниця Роза Ауслендер, з'явилися з цього продуктивного культурно-інтелектуального середовища, їхні твори відображають єврейський досвід Буковини та її мультикультурний контекст.

Австрійська політика релігійної толерантності дозволила єврейським громадам створювати синагоги, молитовні будинки та громадські організації. Єврейський Темпль у Чернівцях, відкритий у 1879 році, став символом релігійної та культурної єврейської гордості, поєднуючи східноєвропейські та західні архітектурні впливи. Євреї Буковини не були однорідними в релігійних практиках, варіюючись від традиційних ортодоксальних і хасидських груп до більш асимільованих реформістських євреїв у містах. Єврейські релігійні традиції, такі як Песах, Ханука, Йом-Кіпур і Шабат, перепліталися з місцевими звичаями, створюючи виразну буковинську єврейську ідентичність, яка балансувала між традицією та адаптацією до багатонаціонального середовища.

Багатими були літературні досягнення єврейської громади Буковини. Письменники їдишем, такі як Іцик Мангер (народжений у Чернівцях у 1901 році), черпали натхнення з єврейського фольклору та різноманітних впливів регіону, створюючи поезії та п'єси, які здобули міжнародне визнання. Його твори, як-от «Книга Раю: Чудові пригоди Шмуеля-Аби Аберво», відображають химерний, але зворушливий дух єврейського життя в Буковині⁴⁴. Театр їдишем процвітав, театральні трупи виступали в Чернівцях і менших містах, репертуар включав п'єси, що поєднували гумор, сатиру та трагедію. Ці вистави часто стосувалися універсальних тем, але були закріплені в єврейському досвіді, приваблюючи як єврейську, так і неєврейську аудиторію. Водночас євреї Буковини були однією з найактивніших етнічних груп, які беззастережно підтримували німецьку мову. Через літературні твори німецькою мовою численні єврейські поети та романісти сприяли створенню репутації Чернівців як літературної столиці. Взаємодія між літературними традиціями їдишу та німецької мови привела до появи гібридної культурної творчості, яка пов'язувала східноєвропейські та західні чутливості.

Будучи активним елементом суспільства, займаючись різними професіями: купцями, ремісниками, корчмарями та вільними професіями, євреї відіграли центральну роль в економіці Буковини, формуючи міську культуру. У Чернівцях підприємства, що належали євреям (кравецькі майстерні, книгарні, кав'ярні), просували буржуазну атмосферу, сприяючи образу міста як «Малого Відня». З соціальної точки зору євреї виступали культурними посередниками в різноманітному суспільстві Буковини. Їхня багатомовність і адаптивність полегшували взаємодію між німцями, румунами, українцями, поляками та іншими, сприяючи етосу толерантності та співіснування регіону.

Ліберальний характер політичного режиму Австро-Угорщини, етнорелігійна згуртованість громади та соціальна гнучкість євреїв Буковини сприяли створенню почуття подвійної належності: як до глобальної єврейської діаспори, так і до виразної регіональної ідентичності. Ця подвійність очевидна у творах євреїв Буковини, які часто описували свою батьківщину як місце краси, складності та крижкості.

Єврейська громада Буковини не була ізольованою, її культурні внески формувалися цінностями та звичаями інших етнічних груп регіону і, своєю чергою, впливали на них. Єврейські музиканти включали до музики клезмер румунські (хора, сирба), польські (мазурка, полька) та українські (коломийка) мелодії, тоді як єврейські кулінарні вироби (фарширована риба, латикес, хала) змішувалися з місцевими стравами, такими як борщ, кишка чи мамалига. З іншого боку, єврейська культура Буковини формувалася під впливом габсбурзької витонченості, такої як німецька опера та віденська культура кав'ярень, створюючи виразну міську ідентичність.

Культурний вплив євреїв у Буковині в австрійський період був глибоким, сприяючи перетворенню провінції на осередок творчості та міжетнічного співіснування. Австрійська політика

створила сприятливі умови (толерантність, освіта, економічні можливості) для процвітання єврейського життя в Буковині, що привело до складної спадщини, що складається з мовного багатства, інтелектуальних досягнень і мистецького вираження. Євреї Буковини створили складну ідентичність: австрійську за політичним виміром; німецьку за культурним виміром і єврейську за етнічним виміром. Ця багатогранна ідентичність сприяла створенню репутації Буковини як толерантного, пан'європейського регіону. Єврейський культурний вплив сприяв космополітичному етосу, завдяки якому Чернівці називали «Єрусалимом на Пруті» за його єврейську жвавість і «Малим Віднем» за габсбурзьку елегантність. Ця яскрава культура не лише сформувала ідентичність Буковини як багатонаціонального осередку, але й залишила тривалу спадщину в єврейській історії, незважаючи на трагічні потрясіння ХХ століття. Єврейська спадщина Буковини залишається свідченням сили культурного синтезу в різноманітному суспільстві.

Висновки. Анексія північно-західної частини Молдавського князівства Австрією в 1775 році мала численні значні та тривалі наслідки. Територія Буковини — кілька молдавських повітів — була регіоном, що раніше перебував під османським сюзеренітетом і автономно управлявся Молдавським князівством, який був окупований габсбурзькими силами під час російсько-турецької війни 1768–1774 років. Австрія використала цей конфлікт для отримання численних геополітичних і економічних вигод. Згодом цей крок був виправданий домом Габсбургів як «цивілізаційна місія», наратив, який допоміг заспокоїти деякі європейські двори, хоча не зміг зменшити напруження з найближчими сусідами.

Культурний вплив анексії був значним, приводячи до розвитку етнічної різноманітності та мультикультуралізму. Буковина стала культурною мозаїкою, де співіснували румуни, українці, німці, євреї, поляки та інші під габсбурзьким правлінням. Австрійська адміністрація принесла значні зміни в культурну ідентичність, соціальну структуру, мову, релігію та духовність регіону, впроваджуючи реформи, які модернізували інфраструктуру, освіту та економіку, просуваючи просвітницькі ідеали, зокрема релігійну толерантність і грамотність населення.

Кожна етнічна група сприяла економічному та культурному розвитку регіону. Німці відіграли ключову роль у модернізації та вестернізації провінції, перетворюючи міста на етнокультурні плавильні котли. Українці зазнали значного культурного піднесення, ставши важливою етнічною силою в регіоні. Євреї процвітали за австрійської адміністрації, сприяючи створенню космополітичного та толерантного середовища. Румуни, які найглибше відчували наслідки переходу від влади молдавського господаря до влади австрійського імператора, зберегли виразну культурну присутність, зберігаючи свою мову, звичаї і традиції.

Отже, ми можемо констатувати, що анексія Буковини Австрією в 1775 році була подією з глибокими та тривалими наслідками, яка перетворила регіон на мультикультурний і толерантний простір із складною ідентичністю та багатою культурною спадщиною. Ця різноманітна духовна спадщина продовжує впливати на сприйняття та міжетнічні відносини в Буковині донині.

¹ Ye. Blum, *Historic Titles in International Law*, Hague, Martinus Nijhoff, 1965, p. 1.

² R. Bledsoe, V. Boczek, *The International Law Dictionary*, Santa Barbara — Oxford, ABC-Clio, 1987, p. 140.

³ J. Grant, J. Craig Barker (eds.), *Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*, 3rd ed., Oxford University Press, 2009, p. 32.

⁴ R. Bledsoe, V. Boczek, *The International Law Dictionary*, p. 140.

⁵ Див., наприклад, M. Erdoğan, *An Agenda of the Ottoman Expedition by Suleiman the Magnificent Against the Castle of Suceava in 1538*, in F. Nițu, C. Ioniță, M. Ünver, Ö. Kolçak, H. Topaktaş (eds.), *Turkey — Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, Istanbul, 2016, p. 323–329. Автор стверджує, що з вересня 1538 року Молдавія була включена до османських володінь як ісламська провінція: «With the conquest of Suceava, which was attended by Rüstem Pasha, Hüsrev Pasha, Lütfi Pasha and Mehmed Pasha alongside the governors of Anatolia and Rumelia (especially the bey of Smederova, son of Yahya Pasha) and Khan of the Tatars, Sahib Girai, Moldavia was transformed into an Islamic province in terms of Ottoman law» (p. 327). Отже, у 1774–1775 роках султан розглядав молдавську територію як свою власність, якою міг розпоряджатися без урахування думки молдавського господаря. Див. також A. Genell, *Autonomous Provinces and the Problem of «Semi-Sovereignty»*, in «Journal of Balkan and Near Eastern Studies», vol. 18, nr. 6, 2016, p. 539.

⁶ Див. у цьому контексті дослідження R. Lesaffer, *Argument From Roman Law in Current International Law: Occupation and Acquisitive Prescription*, in «The European Journal of International Law», vol. 16, nr. 1, 2005, p. 38.

⁷ J. Currie, *Public International Law*, second edition, Toronto, Irwin Law, 2008, p. 283.

⁸ R. Bledsoe, V. Boczek, *The International Law Dictionary*, p. 144.

- ⁹ *Règlement: Art. 42, Convention (IV) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 18 octobre 1907* [Regulation: Art. 42, Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907], URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-DIH-19-FR.pdf>
- ¹⁰ *Règlement: Art. 43, Convention (IV) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 18 octobre 1907* [Regulation: Art. 43, Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907], URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-DIH-19-FR.pdf>
- ¹¹ M. Shaw, *International Law*, eighth edition, Cambridge — New York, Cambridge University Press, 2017, p. 899.
- ¹² R. Bledsoe, B. Boczek, *The International Law Dictionary*, p. 145.
- ¹³ V. Ciobanu, *Principatele Române în cadrul Problemei Orientale în timpul ultimelor războaie ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea (1768–1792)* [The Romanian Principalities Within the Eastern Question During the Last Russo-Austro-Turkish Wars of the 18th Century (1768–1792)], in P. Cernovodeanu, N. Edroiu (coord.), *Istoria românilor, vol. VI, Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711–1821)* [History of the Romanians, vol. VI, Romanians Between Classical Europe and the Europe of Enlightenment (1711–1821)], București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 618.
- ¹⁴ C. Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale* [Bukovina During the Austrian Rule (1774–1918). Ethnodemographic and Confessional Aspects], Chișinău, Editura Civitas, 2003, p. 239; Ș. Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861* [The Romanian National Movement in Bukovina Between 1775–1861], Suceava, Editura «Hurmuzachi», 1998, p. 30.
- ¹⁵ *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern, 1. Heft, Die Summarischen Ergebnisse der Volkszählung* [The Results of the Census of 31 December 1910 in the Kingdoms and Countries Represented in the Reichsrat, Volume 1, The Summary Results of the Census], Wien, 1912, p. 54, 59.
- ¹⁶ Ș. Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, p. 30.
- ¹⁷ Ș. Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, p. 140–141.
- ¹⁸ C. Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)* [Primary Education in Bukovina (1774–1918)], Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 24–52.
- ¹⁹ М. Чучко, *Православні культові споруди Буковини. Дерев'яні церкви та дзвіниці середини XIV — початку XX століть* [Orthodox Religious Buildings of Bukovina. Wooden Churches and Bell Towers of the Mid-14th — Early 20th Centuries], Чернівці, Букрек, 2011, с. 33–35, 92–120.
- ²⁰ I. Popescu, *De ce românii din Țara Fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy: adevărul învinge totdeauna în trei din șapte cazuri, I. Populația Bucovinei de până la răpire în lumina recensămintelor feldmareșalului Rumiantsev* [Why Romanians From the Beech Land are Treated According to Murphy's Law: the Truth Always Wins in Three Out of Seven Cases, I. The Population of Bukovina Before the Abduction in the Light of Field Marshal Rumiantsev's Censuses], in ««Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură», anul I, nr. 2, 1994, p. 17.
- ²¹ C. Ungureanu, *Populația Bucovinei și Basarabiei sub stăpâniri străine (1774/1812 — 1918)* [The Population of Bukovina and Bessarabia Under Foreign Rule (1774/1812–1918)], Suceava, Editura «Karl A. Romstorfer», 2020, p. 55.
- ²² Ș. Purici, *Colonizări și imigrări în Bucovina între anii 1775–1848* [Colonizations and Immigrations in Bukovina Between 1775–1848], in «Analele Bucovinei», anul II, nr. 2, 1995, p. 365–367.
- ²³ K. von Czoernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie* [Ethnography of the Austrian Monarchy], Bde I–III, Wien, 1855–1857, p. 74–80.
- ²⁴ Ș. Purici, *Etniile din Bucovina la începutul Marii Conflagrații: stări de spirit și reacții* [The Ethnic Groups of Bukovina at the Beginning of the Great Conflagration: Moods and Reactions], in «Analele Bucovinei», anul XXII, nr. 1, 2015, p. 166.
- ²⁵ О. Гаврилюк, Г. Григорєць, О. Новак (ред.), *Юрій Федькович (1834–1888): до 180-річчя від дня народження. Біобібліографічний покажчик* [Yuriy Fedkovych (1834–1888): to the 180th Anniversary of His Birth. Biobibliographic Index], Чернівці, 2014, 160 с.
- ²⁶ О. Добржанський, *Національний рух українців Буковини в другій половині XIX — на початку XX століття* [The National Movement of Ukrainians in Bukovina in the Second Half of the 19th and Early 20th Centuries], Чернівці, Золоті литаври, 1999, с. 144–184.
- ²⁷ C. Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, p. 68.
- ²⁸ C. Ungureanu, *Populația Bucovinei în 1910 și 1930. Evoluții etno-demografice* [The Population of Bukovina in 1910 and 1930. Ethnodemographic Developments], in N. Enciu (coord.), *In honorem Alexandru Moșanu: studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor* [In Honour of Alexandru Moșanu: Studies of Medieval, Modern and Contemporary History of the Romanians], Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 446.
- ²⁹ Дивись: M. Winkler, *Deutschsprachige Presse und Öffentlichkeit in Czernowitz vor 1918* [German-Speaking Press and Public in Chernivtsi Before 1918], in M. Winkler (hrsg.), *Presslandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 13–24.
- ³⁰ M. Kłańska, *Franzos, Karl Emil* [Franzos, Karl Emil], in *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, URL: <https://encyclopedia.yivo.org/article/1402>
- ³¹ Дивись: Т. Балан, *Istoria teatrului german în Bucovina, 1825–1877* [History of German Theatre in Bukovina, 1825–1877], editată după manuscrise de către D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 2007, 207 p.

- ³² W. Messner, *Die schwäbische-pfälzische Bauernsiedlung Deutsch-Tereblestie von ihrer Gründung bis zur Umsiedlung 1789–1940* [The Swabian-Palatinate Farming Settlement of Deutsch-Tereblestie From its Founding to the Resettlement 1789–1940], Messner, 1985, *passim*.
- ³³ S. Purici, *Die Rumänen der Nordbukowina und die Ukrainer der Südbukowina im Zeitraum von 1989–2001* [The Romanians of Northern Bukovina and the Ukrainians of Southern Bukovina in the Period 1989–2001], in *Kärnten — Czernowitz. Modell einer Regionalpartnerschaft. Mit Sonderteil: Internationale wissenschaftliche Konferenz «Etnische Beziehungen auf dem Gebiet der Euroregion Oberer Pruth», Czernowitz, 8.–9. Juni 2001 (ausgewählte Vorträge)* [Carinthia — Chernivtsi. A Model of a Regional Partnership. With a Special Section: International Academic Conference «Ethnic Relations in the Upper Prut Euroregion», Chernivtsi, June 8–9, 2001 (selected presentations)], Klagenfurt, Carinthian Institute for Ethnic Minorities, 2002, p. 102.
- ³⁴ *Recensământul populației și al locuințelor din România (2002)* [Population and Housing Census of Romania (2002)], URL: https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/09/VOL1_2002_Tabel-40.xls
- ³⁵ *Етнічні громади Чернівецької області* [Ethnic Communities of the Chernivtsi Region], URL: https://web.archive.org/web/20120422223027/http://buktolerance.com.ua/?page_id=182
- ³⁶ Ș. Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, p. 29.
- ³⁷ C. Ungureanu, *Populația Bucovinei și Basarabiei sub stăpâniri străine (1774/1812–1918)*, p. 494.
- ³⁸ D. Rechter, *The Jewish Public Sphere in Habsburg Czernowitz*, in M. Winkler (hrsg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 49–65.
- ³⁹ A. Corbea, *Cu privire la cultura germanofonă a evreilor bucovineni* [Regarding the German-Speaking Culture of Bukovina Jews], in D. Vitcu, S. Sanie (coord.), *Studia et Acta Iudaeorum Romaniae* [Studies and Journals of the Jews of Romania], vol. I, 1996, p. 229.
- ⁴⁰ E. Lappin-Eppel, *Die Czernowitzer Spachkonferenz (1908) in der deutschsprachigen Presse* [The Czernowitz Language Conference (1908) in the German-Speaking Press], in M. Winkler (hrsg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 135–155.
- ⁴¹ *Die Jüdische Sprachkonferenz* [The Jewish Language Conference], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1 September 1908, nr. 1391, p. 5.
- ⁴² D. Hrenciuc, *Czernowitz: the Jerusalem of Bukovina*, in «Codrul Cosminului», anul XVIII, nr. 2, 2012, p. 361–380.
- ⁴³ У тому ж році частка єврейських студентів у Віденському університеті становила 25,1%, у Львівському — 25%, у Німецькому університеті в Празі — 19,8%, а в Чеському університеті в Празі — 16%. Див.: F. Pintescu, *Considérations sur la situation culturelle des juifs de Bucovine entre 1775–1918* [Considerations on the Cultural Situation of the Jews of Bukovina Between 1775–1918], în «Codrul Cosminului», anul XI, 2005, p. 44.
- ⁴⁴ D. Horn, *Laughter in the Face of Oncoming Death*, URL: <https://www.tabletmag.com/sections/arts-letters/articles/itzik-manger-yiddish-literature>

References

- Balan T., *Istoria teatrului german în Bucovina, 1825–1877* [History of German Theatre in Bukovina, 1825–1877], editată după manuscrise de către D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 2007, 207 p.
- Bledsoe R., Boczek B., *The International Law Dictionary*, Santa Barbara — Oxford, ABC-CLIO, 1987, 422 p.
- Blum Ye., *Historic Titles in International Law*, Hague, Martinus Nijhoff, 1965, 384 p.
- Chuchko M., *Pravoslavni kultovi sporudy Bukovyny. Dereviani tserkvy ta dzvinytsi seredyiny XIV — pochatku KhKh stolit* [Orthodox Religious Buildings of Bukovina. Wooden Churches and Bell Towers of the Mid-14th — Early 20th Centuries], Chernivtsi, Bukrek, 2011, 188 s.
- Ciobanu V., *Principatele Române în cadrul Problemei Orientale în timpul ultimelor războaie ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea (1768–1792)* [The Romanian Principalities Within the Eastern Question During the Last Russo-Austro-Turkish Wars of the 18th Century (1768–1792)], in Cernovodeanu P., Edroiu N. (coord.), *Istoria românilor, vol. VI, Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711–1821)* [History of the Romanians, vol. VI, Romanians Between Classical Europe and the Europe of Enlightenment (1711–1821)], București, Editura Enciclopedică, 2002.
- Corbea A., *Cu privire la cultura germanofonă a evreilor bucovineni* [Regarding the German-Speaking Culture of Bukovina Jews], in D. Vitcu, S. Sanie (coord.), *Studia et Acta Iudaeorum Romaniae* [Studies and Journals of the Jews of Romania], vol. I, 1996, p. 217–236.
- Currie J., *Public International Law*, second edition, Toronto, Irwin Law, 2008, 634 p.
- Czoernig K. von, *Ethnographie der österreichischen Monarchie* [Ethnography of the Austrian Monarchy], Bde I–III, Wien, 1855–1857, 675 p.
- Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern, 1. Heft, Die Summarischen Ergebnisse der Volkszählung* [The Results of the Census of 31 December 1910 in the Kingdoms and Countries Represented in the Reichsrat, Volume 1, The Summary Results of the Census], Wien, 1912.
- Die Jüdische Sprachkonferenz* [The Jewish Language Conference], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1 September 1908, nr. 1391, p. 5.

11. Dobrzhanskyi O., *Natsionalnyi rukh ukraintsev Bukovyny v druhii polovyni XIX — na pochatku XX stolittia* [The National Movement of Ukrainians in Bukovina in the Second Half of the 19th and Early 20th Centuries], Chernivtsi, Zoloti lytavry, 1999, 574 s.
12. Erdoğan M., *An Agenda of the Ottoman Expedition by Suleiman the Magnificent Against the Castle of Suceava in 1538*, in Nițu F., Ioniță C., Ünver M., Kolçak Ö., Topaktaş H. (eds.), *Turkey — Romania. A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, Istanbul, 2016, p. 323–329.
13. *Etnichni hromady Chernivetskoï oblasti* [Ethnic Communities of the Chernivtsi Region], URL: https://web.archive.org/web/20120422223027/http://buktolerance.com.ua/?page_id=182
14. Genell A., *Autonomous Provinces and the Problem of «Semi-Sovereignty»*, in «Journal of Balkan and Near Eastern Studies», vol. 18, nr. 6, 2016, p. 533–549.
15. Grant J., Craig Barker J. (eds.), *Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*, 3rd ed., Oxford University Press, 2009, 691 p.
16. Havryliuk O., Hryhorets H., Novak O. (red.), *Yurii Fedkovych (1834–1888): do 180-richchia vid dnia narodzhennia. Biobibliografichni pokazhchyk* [Yuriy Fedkovych (1834–1888): to the 180th Anniversary of His Birth. Biobibliographic Index], Chernivtsi, 2014, 160 s.
17. Horn D., *Laughter in the Face of Oncoming Death*, URL: <https://www.tabletmag.com/sections/arts-letters/articles/itzik-manger-yiddish-literature>
18. Hrenciuc D., *Czernowitz: the Jerusalem of Bukovina*, in «Codrul Cosminului», anul XVIII, nr. 2, 2012, p. 361–380.
19. Kłańska M., *Franzos, Karl Emil* [Franzos, Karl Emil], in *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, URL: <https://encyclopedia.yivo.org/article/1402>
20. Lappin-Eppel E., *Die Czernowitzer Spachkonferenz (1908) in der deutschsprachigen Presse* [The Czernowitz Language Conference (1908) in the German-Speaking Press], in M. Winkler (hrsg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 135–155.
21. Lesaffer R., *Argument From Roman Law in Current International Law: Occupation and Acquisitive Prescription*, in «The European Journal of International Law», vol. 16, nr. 1, 2005, p. 25–58.
22. Messner W., *Die schwäbische-pfälzische Bauernsiedlung Deutsch-Tereblestie von ihrer Gründung bis zur Umsiedlung 1789–1940* [The Swabian-Palatinate Farming Settlement of Deutsch-Tereblestie From its Founding to the Resettlement 1789–1940], Messner, 1985, passim.
23. Pintescu F., *Considérations sur la situation culturelle des juifs de Bucovine entre 1775–1918* [Considerations on the Cultural Situation of the Jews of Bukovina Between 1775–1918], în «Codrul Cosminului», anul XI, 2005, p. 41–46.
24. Popescu I., *De ce românii din Țara Fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy: adevărul învinge totdeauna în trei din șapte cazuri, I. Populația Bucovinei de până la răpire în lumina recensămintelor feldmareșalului Rumianțev* [Why Romanians From the Beech Land are Treated According to Murphy's Law: the Truth Always Wins in Three Out of Seven Cases, I. The Population of Bukovina Before the Abduction in the Light of Field Marshal Rumiantsev's Censuses], in ««Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură», anul I, nr. 2, 1994.
25. Purici Ș., *Colonizări și imigrări în Bucovina între anii 1775–1848* [Colonizations and Immigrations in Bukovina Between 1775–1848], in «Analele Bucovinei», anul II, nr. 2, 1995, p. 357–373.
26. Purici S., *Die Rumänen der Nordbukowina und die Ukrainer der Südbukowina im Zeitraum von 1989–2001* [The Romanians of Northern Bukovina and the Ukrainians of Southern Bukovina in the Period 1989–2001], in *Kärnten — Czernowitz. Modell einer Regionalpartnerschaft. Mit Sonderteil: Internationale wissenschaftliche Konferenz «Etnische Beziehungen auf dem Gebiet der Euroregion Oberer Pruth»*, Czernowitz, 8.–9. Juni 2001 (ausgewählte Vorträge) [Carinthia — Chernivtsi. A Model of a Regional Partnership. With a Special Section: International Academic Conference «Ethnic Relations in the Upper Prut Euroregion»], Chernivtsi, June 8–9, 2001 (selected presentations), Klagenfurt, Carinthian Institute for Ethnic Minorities, 2002.
27. Purici Ș., *Etniile din Bucovina la începutul Marii Conflagrații: stări de spirit și reacții* [The Ethnic Groups of Bukovina at the Beginning of the Great Conflagration: Moods and Reactions], in «Analele Bucovinei», anul XXII, nr. 1, 2015, p. 165–178.
28. Purici Ș., *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861* [The Romanian National Movement in Bukovina Between 1775–1861], Suceava, Editura «Hurmuzachi», 1998, 272 p.
29. *Recensământul populației și al locuințelor din România (2002)* [Population and Housing Census of Romania (2002)], URL: https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/09/VOL1_2002_Tabel-40.xls
30. Rechter D., *The Jewish Public Sphere in Habsburg Czernowitz*, in M. Winkler (hrsg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 49–65.
31. *Règlement: Art. 42, Convention (IV) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 18 octobre 1907* [Regulation: Art. 42, Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907], URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-DIH-19-FR.pdf>

32. Règlement: Art. 43, Convention (IV) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 18 octobre 1907 [Regulation: Art. 43, Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907], URL: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/195-DIH-19-FR.pdf>
33. Shaw M., *International Law*, eighth edition, Cambridge — New York, Cambridge University Press, 2017, 1063 p.
34. Ungureanu C., *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale* [Bukovina During the Austrian Rule (1774–1918). Ethnodemographic and Confessional Aspects], Chișinău, Editura Civitas, 2003.
35. Ungureanu C., *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)* [Primary Education in Bukovina (1774–1918)], Chișinău, Editura Civitas, 2007, 336 p.
36. Ungureanu C., *Populația Bucovinei în 1910 și 1930. Evoluții etno-demografice* [The Population of Bukovina in 1910 and 1930. Ethnodemographic Developments], in Enciu N. (coord.), *In honorem Alexandru Moșanu: studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor* [In Honour of Alexandru Moșanu: Studies of Medieval, Modern and Contemporary History of the Romanians], Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 439–458.
37. Ungureanu C., *Populația Bucovinei și Basarabiei sub stăpâniri străine (1774/1812–1918)* [The Population of Bukovina and Bessarabia Under Foreign Rule (1774/1812–1918)], Suceava, Editura «Karl A. Romstorfer», 2020, 588 p.
38. Winkler M., *Deutschsprachige Presse und Öffentlichkeit in Czernowitz vor 1918* [German-Speaking Press and Public in Chernivtsi Before 1918], in Winkler M. (hrsg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure — Inhalte — Ereignisse (1900–1945)* [The Press Landscape in Bukovina and the Neighbouring Regions: Actors — Content — Events (1900–1945)], München, IKGS Verlag, 2011, s. 13–24.